

УДК 391.7+739.2(477.75)«20»

Л.В. Пасічник

СУЧАСНЕ ЮВЕЛІРНЕ МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ: ТВОРЧІ ПОШУКИ ТА ЗНАХІДКИ ПРОВІДНИХ МАЙСТРІВ КРИМУ

Сучасне ювелірне мистецтво художників Криму – малодосліджена царина в українському мистецтвознавстві. Ті поодинокі відомості, що містять окремі публікації в періодиці про певних художників, не дають можливості окреслити загальний стан сучасного ювелірного мистецтва, зокрема охарактеризувати творчість ювелірів Криму, починаючи з другої половини минулого століття й донині, що й визначило *актуальність даної статті*.

Метою публікації є огляд та висвітлення творчості окремих провідних художників Криму, визначення тенденцій, спільних й відмінних ознак у ювелірному доробку митців.

Об'єктом дослідження є ювелірні вироби другої пол. ХХ – початку ХХІ ст., виготовлені в авторських майстернях професійних ювелірів Криму.

У Криму, зокрема м. Сімферополь, у другій пол. ХХ ст. сформувався потужний осередок художників-ювелірів, що репрезентували авторське ювелірство України на всеукраїнських та міжнародних виставках. Екзотична природа Кримського півострову, багата на поклади самоцвітів та виробного каміння, особливо в межах Карадазького гірського масиву (агат, яшма, сердолік, халцедон тощо), а також розмаїття мінералів морського походження (перламутр, мушлі, корал тощо), була тим фактором, що сприяв відродженню ювелірного мистецтва та авторським пошукам художників Криму [7]. Творчість плеяди таких талановитих митців, як Ю.Жданов, Ю.Федоров, О.Міхальянц, З.Новак, Т. та О.Письменні, С.Капітонов, О.Лежєп'юков, є свідченням високого художнього рівня ювелірних виробів, де технологічна якість поєднується з глибокою авторською ідейністю й образністю.

Протягом тривалого часу до початку 1990-х років ювеліри були згуртовані працею в цеху Кримського художньо-промислового комбінату при Спільці художників України, де майстри мали можливість займатися ювелірною справою. Кожен художник виготовляв зразки авторських виробів, які згодом, після схвалення Художньою радою, репрезентовано на республіканських виставках-ярмарках, де представники обласних та республіканських Салонів централізовано робили замовлення на тиражування окремих речей для закупівлі, які вони обирали, орієнтуючись на мистецький рівень та ймовірний попит певного виробу. Майстер художньо-промислового комбінату мав право виготовити лише 10 замовлених копій кожного свого авторського твору, з яких по декілька, наприклад, могли продавати в Києві, Санкт-Петербурзі чи Дніпропетровську. Активна виставкова діяльність, яку здійснювали в музеях, Салонах та виставкових комплексах за ініціативи Кримської організації Національної спілки художників України [3], сприяла розвитку декоративно-прикладного та, зокрема, авторського ювелірного мистецтва в цьому регіоні.

У зв'язку з трагічними подіями депортації в 1944 році корінного кримськотатарського населення до союзних республік СРСР, протягом більшої половини ХХ ст. й до 1980-1990-х – часу поступового повернення народу на свою етнічну Батьківщину, представників традиційного ювелірного мистецтва на той час у Криму не було, тому першим, хто почав займатися ювелірним мистецтвом у Криму після кількадесятилітньої перерви і чи не найпершим в Україні, як стверджують художники-ювеліри, був Юхим Жданов (1937 р.н.), який ще на початку 1960-х років розпочав створювати авторські вироби з металу. Зважаючи на пануючу заборону використовувати в роботі дорожочінні метали та коштовне каміння, це були прикраси з мельхіору та інших недорогочінних металів. Ю.Жданов належить до тих корифеїв ювелірства старшого покоління, які відроджували та розвивали це мистецтво шляхом реалізації власного творчого потенціалу, досвіду та світобачення. Після завершення

навчання в Ужгородському училищі прикладного мистецтва, він у 1960-1990-ті роки працював у Художньому фонді Спілки художників (прийнятий до Спілки в 1976 р.). Неодноразово беручи участь у виставках різного масштабу, художник своєю творчістю заявив про становлення авторського ювелірного мистецтва на всесоюзному та міжнародному рівнях, творчість майстра відзначено дипломами на Міжнародному фестивалі в м. Яблонець (Чехія) у 1977 та 1983 рр.

Мистецькі пошуки Ю.Жданова, експериментування з модерністськими й авангардними формами у поєднанні з виконанням елементів виробу в традиційних техніках, наприклад, філіграні [8], використання природних декоративних матеріалів – яшми, агатів, сердоліків, нефритів, мушель, перламутру зумовлені, певним чином, чималими ресурсами Кримського півострова. За переконанням митця, сам камінь – «вже витвір, у ньому є малюнок та живопис, а завдання художника – знайти потрібну композицію та форму, властиву цьому каменю і облагородити його, відповідно до власних здібностей та розуміння» [2]. Прикметно, що син Юхима Наумовича – Олександр Жданов (1965 р. н.), живописець за освітою, – також художник-ювелір, займається виготовленням авторських прикрас, створюючи гармонійні поєднання кольорових акцентів, завдяки використанню натурального каміння та морських мінералів, що, на думку майстра, є одним із найважливіших аспектів створення будь-якого якісного мистецького твору.

До когорти корифеїв – ювелірів українського мистецтва України другої пол. ХХ ст. – належить Юрій Федоров (1940-1993 рр.) – представник ювелірної династії, член Спілки художників, творчість якого мала значний вплив на розвиток авторського мистецтва Криму в царині металу [11]. Не маючи спеціальної освіти, він, проте, мав багатющий досвід кількох поколінь-ювелірів – діда (був власником ювелірної майстерні в м. Санкт-Петербург, постачальником Царського Двору) та батька (був відомим кримським ювеліром), що стало основою його таланту, який розвинувся на кращих зразках класичного та традиційного мистецтва. Працюючи разом з Ю.Ждановим у Кримському художньо-промисловому комбінаті, вони захопились геологією природних ресурсів півострова, адже основним матеріалом для творчості було місцеве каміння та мінерали. Різноманітна та яскрава природа, флора й фауна півострова була невичерпним джерелом натхнення для створення Юрієм Федоровим самобутніх і вишуканих виробів, проте митець перебував у постійному творчому пошуку нових художніх засобів для інтерпретації власного світобачення і реалізації авторського задуму. Так з'являлися експериментальні прикраси (прикраси-трансформери з рухомими елементами, зокрема персні, центральна частина може перевертатися на зворотній бік [6], непарні сережки, підвіски з використанням оптичних властивостей металу, скла, ебоніту тощо), де авангардні пластичні форми поєднувалися з нетиповими матеріалами, стверджуючи авторський напрям у ювелірному мистецтві. Різні його вироби – від трансформацій природних декоративних мотивів до майже скульптурного конструювання – були оригінальними художніми знахідками майстра. Володіючи усім арсеналом технічних можливостей, зокрема розвинувши в Криму художнє лиття, Ю.Федоров, окрім самоцвітів та виробного каміння, використовував у своїй творчості такі матеріали, як титан, акрил, текстиль, скло. Будучи неодноразовим учасником творчих груп у м. Паланга (Литва), виставок ювелірних виробів та біжутерії в м. Яблонець (Чехія), а також інших всесоюзних та республіканських виставок, визнання його творчих пошуків гідно оцінені дипломом та III премією на Міжнародній виставці «Color» у м. Легниця (Польща, 1988).

Художник також мав педагогічні здібності, адже навчав усіх охочих опанувати це мистецтво, продовжили сімейну справу і дружина Світлана Федорова-Солодовнікова (1950 р.н.) – народний майстер декоративно-прикладного мистецтва, ювелір, яка створює авторські прикраси і є постійним учасником обласних, всеукраїнських та міжнародних виставок. Перейнявши навички та досвід роботи в цій галузі мистецтва від чоловіка, Світлана Федорова має, однак, власний авторський погляд на ювелірне мистецтво, надаючи

холодному металевому полиску теплоти природних пластичних форм та душевної образності. Ювелірна династія Федорових представлена ще одним послідовником сімейної справи: син Юрія Федорова – Олег Федоров (1976 р.н.) – талановитий ювелір, є представником молодого перспективного покоління ювелірів Криму, покликаних продовжити і розвинути ювелірне мистецтво відповідно до нових вимог часу, світових тенденцій та естетичних уявлень. Здобувши спеціальну освіту під час навчання у Красносільському училищі художньої обробки металу, О.Федоров займається творчою діяльністю, створюючи прикраси на основі авторської трансформації різних природних, абстрактних та історичних мотивів з активним використанням солярної і астральної символіки, піктографічних зображень й атрибутів сакрального мистецтва, яким віддавна надавали магічного значення як оберегам. Авторський доробок цього художника, у якому чимало прикрас мають рухомі конструкторські частини, безумовно, позначений впливом творчості найголовнішого вчителя і наставника – Ю.Федорова, батька, який, окрім технічної майстерності, зумів відкрити глибокий філософський і духовний зміст формотворення та образності в ювелірному мистецтві. Нині О.Федоров – досвідчений майстер, беручи участь у низці виставок, зокрема його нагороджено бронзовою медаллю на Міжнародному фестивалі декоративно-прикладного мистецтва «Золотий Платан» (Одеса, 1994), він уже отримав певне визнання своєї праці.

Одним з яскравих прикладів відображення авторського світобачення в ювелірному мистецтві є творчість заслуженого художника АР Крим Олександра Міхальянца (1942 р.н.), самобутня творчість якого є демонстрацією беззаперечної зрілості й високого професіоналізму художника. Саме його оригінальні прикраси та станкові твори в техніці гарячої емалі переконливо засвідчують глибину та філософічність мислення автора, а підкреслені лаконізм, чіткість форм і виразність засобів, варіювання тонів кольорової палітри, інкрустування і використання техніки гарячої емалі, нетрадиційних матеріалів (флорентійська мозаїка, зуб кашалота, слонова кістка, шкіра ската, листя агави, дерево, мушля, скло, мармур, ебоніт, форелеве каміння [10]) сприяють загальноцілісному гармонійному звучанню творів, вирізняючи його творчість з-поміж інших художників, адже в «усіх творах бачиться вселенська єдність неорганічного й органічного, що спонукає до роздумів: де ж починається життя?» [9].

О.Міхальянц активно експериментує з широким арсеналом форм та засобів, звертаючись до різних видів мистецтва: живопису, емальєрного і ювелірного мистецтва, скульптури [5]. Продовжуючи авангардні пошуки в ювелірному мистецтві, майстер створює вироби з геометричною чіткістю форм та надзвичайною виразністю композицій; це скульптурно-монументальні поліхромні твори в мініатюрі, де кожна деталь, вкраплення чи інкрустація підкреслюють і доповнюють художній образ. Багатожанровий творчий доробок митця (а це, окрім прикрас, станково-декоративні твори, мала скульптура, вази) є результатом наполегливої праці, постійного пошуку, оригінального пластичного мислення, інтерпретації художником форм життя та мотивів природи, що змушує по-новому відчувати красу та гармонію навколишнього світу. О.Міхальянц – учасник республіканських, всеукраїнських та міжнародних виставок, зокрема в м. Яблонці (Чехія); у 1977 р. його нагороджено почесним дипломом, а за внесок у розвиток вірменської культури в Криму в 1995 р. Кримським республіканським фондом культури майстер нагороджений премією ім. Спендіарова.

У різні роки відбулося також декілька авторських персональних виставок художника, зокрема ретроспективна ювілейна виставка художника у 2012 р. у Національному музеї українського народного декоративного мистецтва України.

Одна з небагатьох в Україні жінок-ювелірів, яким вдалося не лише опанувати різні технологічні складнощі роботи з металами та камінням, але й сформувати власну впізнану манеру в ювелірстві, упевнено ствердивши та розвиваючи авторське ювелірне мистецтво, є Зінаїда Новак (1950 р. н.) – член Спілки дизайнерів України, яка продовжує славні традиції

своєї ювелірної сімейної династії, що походить із с. Красне-на-Волзі Костромської області (РФ) – давнього центру ювелірного промислу. Здобувши спеціальну освіту в Красносільському училищі художньої обробки металу, З.Новак певний час працювала в промисловому об'єднанні «Русские самоцветы» в м. Санкт-Петербург, після переїзду до Сімферополя – у Кримському художньо-промисловому комбінаті, а з 1996 р. – займається самостійною творчою працею. Інтерпретуючи через призму авторського бачення кращі ознаки мистецького стилю модерн та течій першої пол. ХХ ст., зокрема ар-деко, художниця вдало синтезує сучасні критерії естетики виробу та творчий досвід ювелірів провідних французьких ювелірних домів, таких, як «Картье» чи «Бушерон», які й розробляли новий революційний дизайн ар-деко. Ювелірним прикрасам З.Новак притаманні підкреслено геометричні форми, лаконічність ліній та використання стриманої кольорової палітри, що актуально підкреслює і доповнює ансамблевий образ сучасної емансипованої жінки. Використовуючи різні матеріали – золото, срібло, кольорові метали, коштовне каміння (діаманти, смарагди, сапфіри, корал та перли), художниця створює вишукані та елегантні вироби високого мистецького рівня. Активно беручи участь у ювелірних виставках Україні, РФ й країнах Західної Європи, З.Новак своїм мистецтвом засвідчує високий професіоналізм та ґрунтовний підхід до осмислення ювелірних надбань попередніх поколінь.

Оригінальним авторським стилем позначена творчість художника-ювеліра Сергія Капітонова (1956 р.н.) – члена Спільки художників (2005 р.), лауреата премії Криму (2006 р.).

Навчання в Красносільському училищі художньої обробки металу стало основою для розвитку мистецького таланту майстра, творчості якого притаманні тяжіння до конструктивізму, геометричних пластичних форм, підкреслений лаконізм, стилізація природних форм та яскрава образність. Обмежена кількість використання художніх засобів, зокрема композиційних елементів та кольорової палітри, відповідно до авторського задуму, акцентує та увиразнює смислове навантаження творів, спонукає опонента до активної асоціативної взаємодії. Як стверджує художник, у творчості немає значення, який матеріал чи техніки використовуються для реалізації художньої ідеї, усе залежить від певної конкретної теми й думки, яку автор хоче транслювати за допомогою свого мистецтва у світ, адже головне – створення образу.

Цікавим аспектом творчості С.Капітонова є використання, окрім традиційного для кримських ювелірів місцевого натурального каміння та мінералів, такого крихкого матеріалу, як лейко-сапфір [4], завдяки чому в окремих високомистецьких виробах майстра домінує декоративізм і вони виконують насамперед естетичну, а не утилітарну функцію. У творчому доробку художника чимало гарнітурів та тематичних серій прикрас, кожен виріб яких органічно розвиває мистецький задум автора [12; 31]. Будучи учасником та призером багатьох виставок, як всеукраїнського, так і міжнародного рівня, зокрема Міжнародних конкурсів «Ювелірний Олімп» у Санкт-Петербурзі, С.Капітонов виокремлює як знакову для розвитку українського декоративно-прикладного мистецтва, зокрема й ювелірного, виставку, присвячену презентації мистецького каталогу відомого мистецтвознавця, лауреата Національної премії ім. Т.Шевченка та заслуженого діяча мистецтв України З.Чегусової «Декоративне мистецтво України кінця ХХ століття. 200 імен» [1], що відбулась у Києві в 2003 р.

Отже, ознайомлення з творчим доробком художників-ювелірів Криму дає можливість зробити наступні висновки: у цьому регіоні сформовано потужний ювелірний осередок, який з часом потенційно міг би трансформуватися в кримську ювелірну школу на місцевій основі, адже переважна більшість кримських митців отримали ґрунтовну фахову освіту в Красносільському училищі художньої обробки металу, однак, за умов відсутності спеціального навчального закладу та, відповідно, учнів, про це говорити не доводиться. Час активного розвитку авторського ювелірного мистецтва в Криму, як і в цілому в Україні, припав на 1980-1990-ті роки, коли здійснювалася активна виставкова діяльність, зокрема кримські ювеліри експонували свої твори в країнах Прибалтики, організовувалася робота

художників у творчих групах, пленерах та конкурсах. Загалом ювелірне мистецтво художників Криму другої пол. ХХ – початку ХХІ ст. відзначається прогресивним пластичним мисленням, авторським вирішення складних формотворчих завдань у межах станково-декоративних творів, оригінальністю дизайнерських ідей, спостерігається певний відхід від утилітарності, тяжіння до декоративізму, що спричинило яскраву трансформацію образності художніх творів. Завдяки цьому ювелірний виріб сприймається як самодостатній твір мистецтва з власним естетичним та філософським змістом, виражаючи цілісність авторської ідеї. Переважають художні ідеї ексклюзивних рукотворних виробів, унікальних та новаторських як за образними, так і за пластичними вирішеннями. Здебільшого, це прикраси, розмір яких тяжіє до укрупнення і які мають виважену композицію та кольорову палітру. Творчість кожного митця з таких провідних художників Криму, як Ю.Жданов, Ю.Федоров, О.Міхальянц, З.Новак, оригінальна та глибоко образно-змістовна, проте є надзвичайно впізнаваною і самобутньою як когорти представників Криму. Розширення формотворчих можливостей, тематики, активне використання самоцвітів, морських мінералів, а також нетрадиційних матеріалів, поєднання різноманітних технік, неповторна авторська трансформація природних та абстрактних мотивів, а також конструкторські знахідки окремих художників Криму свідчать про розвиток цієї царини в контексті загальноєвропейського ювелірного мистецтва, що неодноразово засвідчено у вигляді нагород і дипломів, отриманих митцями на престижних міжнародних виставках і конкурсах.

Список використаної літератури

1. **Чегусова З.** Бібліографічний покажчик / Гол. ред. Г.Скрипник; Уклад.: О.Роєнко, Т.Кравченко; ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України. – К., 2013. – С. 50.
2. **Інформація з творчої анкети Ю.Жданова на виставці «10 грамів мелодій»** (2010 р.) в Національному музеї українського народного декоративного мистецтва.
3. **Крымская организация Национального союза художников Украины.** Художники Крыма. – Симферополь: Жерибор, 2012. – 352 с.
4. **Капитонов С.** Ювелирные изделия: каталог / С.Капитонов. – Симферополь, 2006. – С. 20-21.
5. **Скоблікова М.** Олександр Міхальянц / М.Скоблікова // Художники України. – 2006. – № 31 (59). – С. 4-5.
6. **Стасов С.** Кольцо, кольцо – ко мне! / С.Стасов // Неделя. – 1994. – № 45. – С. 3.
7. **Супрычев В.** Крымские самоцветы / В.Супрычев. – Симферополь: Таврия, 1973. – 70 с.: ил.
8. **Советские художники-ювелиры:** Альбом. – М.: Сов. художник, 1980. – С. 266.
9. **Триколенко О.** Сирени Олександра Міхальянца / Триколенко О., Триколенко С. // Українська культура. – 2012. – № 6. – С. 51.
10. **Триколенко О.** Ювелірні вироби О.А. Міхальянца з форелевим каменем, що експонувалися на виставці «Сучасне ювелірне мистецтво України» / Триколенко О., Триколенко С. // Музейні читання 12-14 листоп. 2007. – К., 2008. – С. 230-238.
11. **Цытович Б.** Гравэр. Юрий Федоров. Забытый мастер / Б.Цытович // Крым. – 2002. – № 1-2. – С. 59-62.
12. **Ювелирный Олимп:** Каталог. – СПб., 2002. – С. 31.

Резюме

Йдеться про відродження ювелірного мистецтва в Криму, його сучасний стан, значення творчості провідних художників цього регіону для розвитку ювелірного мистецтва України.

Ключові слова: Крим, провідний художник, авторське ювелірне мистецтво.

Summary

***Pasichnyk L.V.* The modern jeweller's art of Ukraine: the art searches and finds of leading masters of Crimea**

This article is about the revival at the end of the last century jeweler's art in the Crimea, its current condition, as well as the value of the works of leading artists of the region for the development of jeweler's art in Ukraine.

Key words: Crimea, a leading artist, auctorial jeweler's art.

Аннотация

Рассмотрено возрождение ювелирного искусства в Крыму, его современном состоянии, значение творчества ведущих художников этого региона для развития ювелирного искусства Украины.

Ключевые слова: Крым, ведущий художник, авторское ювелирное искусство.

Надійшла до редакції 1.12.2013 р.